

НАУКОВИЙ РОЗВИТОК ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСІВ З НАДАННЯ ПОСЛУГ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

**МАЦЕЛИК Тетяна Олександрівна - д.ю.н., професор, професор кафедри
фінансового та податкового права Державного податкового університету
Міністерства фінансів України**

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0354-4663>

УДК 347.956/958:347.961(477)

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2024.4.34>

Наукова стаття присвячена висвітленню генезису розвитку оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні. Запропоновано виділення груп наукових досліджень, які присвячені розвитку оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів.

Першу групу складають дослідження, предметом яких обрано вивчення процедури розгляду та вирішення адміністративними судами окремих категорій адміністративних позовів та напрямів її удосконалення. Зокрема, слід згадати монографічні дослідження, І. Грибок «Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку» (2006); О. Кузьменко «Адміністративний процес у парадигмі права» (2006); О. Константиї «Окремі питання оскарження правових актів у порядку адміністративного судочинства» (2008); О. Духневича «Проведення щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування» (2012 р.); Є. Леґеза. «Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова» (2016 р.) тощо. Другу групу досліджень становлять дослідження, в яких розкривалося виникнення та становлення нотаріальної діяльності проходилося в дисертаційних роботах як сучасних вітчизняних авторів В.М. Черниша (тема дисертації «Цивільно-правові засади розвитку нотаріату в Україні», 2003 р.), Ільїна Ю.П. «Правові засади оскарження дій нотаріусів у цивільному процесі» (2014 р.) так і зарубіжних вчених. Третю групу становлять наукові досліджен-

ня, які присвячені організації нотаріату в зарубіжних країнах, характеристики нотаріату латинського та англосаксонського типу.

Водночас аналіз наукових публікацій, монографічних досліджень, практичних рекомендацій, а також результатів діяльності оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні свідчить, що комплексного наукового підходу щодо зазначеної проблеми досі не вироблено, а особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні потребують окремого дослідження.

Ключові слова: адміністративна процедура, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно, оскарження, рішення, дії, бездіяльність, нотаріус, наукова розробка, генезис, нерухоме майно, реєстрація, послуга, публічна послуга.

Створення історіографії будь-якої галузі знань є показником зрілості певної науки та необхідним етапом дослідження складових елементів її предмета. Це безперечно стосується й виникнення та розвитку вітчизняного нотаріату, судового контролю за його діяльністю та появи інституту оскарження дій нотаріусів.

Ефективне вирішення питань удосконалення правового регулювання інституту оскарження дій нотаріусів в цивільному процесі можливе лише за умови глибокого та всебічного вивчення історії та правових джерел його становлення. Всебічно аналізуючи сутність, коріння зародження, етапи

розвитку інституту оскарження дій нотаріусів в історичних умовах, що постійно змінюються, можливо отримати найбільш глибоке розуміння його сучасного стану, проблем і протиріч, чіткіше побачити перспективи вдосконалення чинного законодавства.

Саме тому необхідно знати і широко використовувати позитивні фактори історичного минулого в діяльності нотаріату, а також спиратися на іноземний досвід, досліджуючи традиції і національний колорит нотаріату зарубіжних країн.

Цілком закономірно, що з розвитком науки нотаріату і нотаріального процесу зростає й науковий інтерес до його історії, а свідченням цього є поява історіографічних праць, присвячених різним етапам становлення нотаріальної діяльності.

Теоретичне підґрунтя дослідження наукової проблематики надання послуг складається з праць таких вчених, як В. Л. Грохольський, І. П. Голосніченко, І. В. Дроздова, О.Ю. Іващенко, Ю. В. Іщенко, Р. А. Калюжний, С.Ф. Константинов, В. К. Колпаков, І. Б. Коліушко, Є. О. Легеза, О. М. Острах, Г. М. Писаренко, О. О. Сосновик, В. П. Тимошук та ін.

Однак комплексного наукового дослідження тематики оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної адміністрації з надання послуг в Україні не проводилося.

Метою є розкриття генезу розвитку оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні.

В аспекті розгляду та вирішення окремих категорій публічно-правових спорів необхідно виокремити такі дослідження: А. Осадчий «Організаційно-правове забезпечення оскарження громадянами незаконних дій органів виконавчої влади у судах» (2004) [1]; І. Грибок «Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку» (2006) [2]; О. Кузьменко «Адміністративний процес у парадигмі права» (2006) [3]; О. Константиї «Окремі питання оскарження правових актів у порядку адміністративного судочинства» (2008) [4, с. 27-34], О. Духневич «Проведення щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого

самоврядування» (2012) М. Острах «Проведення з надання послуг в Україні» (2013) [5] тощо.

О. Ю. Іващенко в роботі «Оскарження послугу Великої Британії та Україні (порівняльно-правовий аналіз)» досліджує теоретичні і практичні питання функціонування інституту послугу Великої Британії та в Україні [6]. Цілком погоджуємося з автором у тому, що з огляду на ефективність британської системи роботи зі скаргами на адміністративні послуги доцільно врахувати позитивний досвід цієї демократичної європейської країни у процесі створення ефективної системи оскарження послуг в Україні, деталізувати положення системи в Адміністративно-процедурному кодексі України.

О. С. Духневич свою роботу «Проведення щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування» [7] присвячує дослідженню широкого кола правових проблем провадження адміністративними судами справ щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Зокрема, визначено поняття, зміст, правові засади та принципи провадження щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, з'ясовано особливості реалізації процесуального статусу його учасників, досліджено систему стадій та етапів провадження оскарження рішень, дій та бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо. Також необхідно згадати, що автором проаналізовано стан сучасних наукових досліджень з проблем функціонування інституту судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в Україні, на основі чого встановлено таке: 1) вони є значним науковим доробком проблем запровадження та функціонування адміністративного судочинства в Україні; вочевидь, вони мали вплив на формування системи адміністративних судів в Україні; 2) вони присвячені здебільшого проблемам запровадження адміністративного судочинства в Україні з урахуванням загальносвітових моделей такого інституту демократії в

інших країнах; визначенню їх структури та компетенції; загальним засадам функціонування системи адміністративного судочинства в Україні (структурі судів, принципам їх діяльності); визначенню процесуального статусу учасників адміністративного судочинства; проблемам дотримання та захисту їх прав та свобод, що свідчить про вчинення ще одного кроку на шляху виконання основних завдань адміністративного судочинства та досягнення його мети; 3) особливою рисою розвитку набуло дослідження правових проблем діяльності адміністративних судів, результатом чого є внесення низки змін та доповнень до КАС України; 4) стає предметом дослідження, а вочевидь, набуває удосконалення процедура розгляду та вирішення адміністративними судами окремих категорій адміністративних справ; 5) комплексного наукового підходу потребує дослідження особливостей діяльності адміністративних судів із розгляду та вирішення ними справ щодо оскарження рішень (нормативно-правових актів та актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Повною мірою цей висновок стосується і провадження щодо оскарження в судовому порядку рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в Україні.

Проведений огляд наукових надбань українських правників свідчить про актуалізацію проблематики захисту прав і свобод громадян у сфері надання адміністративних послуг. При цьому слід сказати, що вищезазначені праці майже не висвітлювали питання теоретико-правових засад надання адміністративних послуг.

Дослідження виникнення та становлення нотаріальної діяльності проводилося в дисертаційних роботах як сучасних вітчизняних авторів В.В. Баранкової (тема дисертації «Проблеми нотаріальної форми охорони і захисту прав», 1997 р.) [8], Г.Ю. Гулевської (тема «Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні», 2004 р.) [9], С.Я. Фурси (тема «Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні», 2003 р.) [10], К.І. Федорової (тема «Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності

в Україні», 2008 р.) [11], Л.Е. Ясінської (тема «Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект)», 2005 р.) [12], Ільїна Ю.П. «Правові засади оскарження дій нотаріусів у цивільному процесі» (2014 р.) [13].

Питання, присвячені організації нотаріату в зарубіжних країнах, характеристики нотаріату латинського та англосаксонського типу висвітлювали у своїх наукових працях такі правники, як А. Асаулюк [14], М. Бондарєва [15] та інші.

Зауважимо, що у світовій науці традиційно виділяють дві моделі нотаріату сучасного типу: це нотаріат латинського та англосаксонського типів.

Нотаріат латинського типу сформувався в результаті тривалої еволюції правових ідей в країнах романо-германської правової системи [16; 17]. Внутрішнє право спочатку базувалося на адаптації римського права і ґрунтувалося на загальних правових концепціях. Завдяки цій спільності, за твердженням І.А. Гамалія, організація нотаріату і порядок здійснення нотаріусами своїх повноважень в цих країнах володіють істотною схожістю [18, с. 3].

Інші вчені на сьогодні в Європі виділяють три основні моделі латинського нотаріату: німецька, французька та змішана [19, с. 38].

Ученими-компаративістами Р. Давидом [20, с. 74] відзначав якісні відмінності систем латинського нотаріату і нотаріату в англосаксонській правовій системі.

Над питаннями правового статусу нотаріуса працювали такі вчені, як Н.В. Карнарук, К.Л. Зілковської, Л.К. Радзівська, С.В. Хімченко, С.Я. Фурса, С.Я. Фурса та інші.

Більш того, на сьогодні вчені не одностайні у висновку про те, чи є нотаріус суб'єктом владних повноважень, представником влади або посадовою особою, яка не наділена державно-владними повноваженнями.

Комплексному дослідженню державного контролю за нотаріальною діяльністю присвятила свою дисертацію Н.В. Карнарук на тему «Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні» [21], в якій проаналізувала його історичний розвиток у правовій

науці та законодавстві, а також положення сучасної правової доктрини щодо визначення сутності та потенціалу державного контролю, співвідношення його із суміжними правовими поняттями; визначила особливості державного контролю за нотаріальною діяльністю та здійснила класифікацію на його види; дослідила організаційно-правовий механізм державного контролю за нотаріальною діяльністю; узагальнила зарубіжний досвід наукового дослідження й нормативного регулювання державного контролю за нотаріальною діяльністю та основні шляхи запозичення його в Україні; запропонувала окремі пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства з питань державного контролю за нотаріальною діяльністю.

Вагомий внесок у розвиток наукових положень про нотаріат взагалі і оскарження дій нотаріусів, зокрема, внесли вітчизняні вчені С.Г. Пасічник та Л.К. Радзівська, які розробили та опублікували навчальний посібник «Нотаріат в Україні» [22], де в окремому параграфі розглянули питання оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні.

Останнім часом спостерігається підвищення інтересу до проблем оскарження дій нотаріусів з боку науковців, про що свідчать дисертаційні дослідження К.Л. Зілковської «Судовий порядок оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні» (м. Одеса, 2013 р.), який здійснив комплексний аналіз судового порядку оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні та розробили низку пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Особливої уваги заслуговує дисертація вітчизняного правника К.Л. Зілковської на тему «Судовий порядок оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні» (м. Одеса, 2013 р.) [23], в якій проаналізовано процедуру судового оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні. У цій роботі визначено поняття та сутність судового контролю за нотаріальною діяльністю; досліджено особливості юрисдикції та підсудності цивільних справ про оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів; визначено коло суб'єктів, які бе-

руть у них участь; проаналізовано предмет та об'єкти судового розгляду у справах про оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні; розглянуто процесуальні особливості відкриття провадження, підготовки до судового розгляду та судового розгляду справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів [24].

Актуальним питанням відповідальності нотаріуса присвячено дисертаційне дослідження С.В. Хімченко на тему: «Відповідальність нотаріуса у цивільному праві України» (2013 р.) [25].

Останні дослідження нотаріату в Україні відзначаються прагненнями до структуризації, упорядкування одержаних знань. Це пов'язано із становленням окремої нотаріальної науки, яка має власний предмет, методологію, систему, а також посідає особливе місце у правовій науці України [26, с. 4-5].

Висновок. Отже, висвітленню генезис розвитку оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні.

Першу групу складають дослідження, предметом яких обрано вивчення процедури розгляду та вирішення адміністративними судами окремих категорій адміністративних позовів та напрямів її удосконалення. Зокрема, слід згадати монографічні дослідження А. Ю. Осадчого «Організаційно-правове забезпечення оскарження громадянами незаконних дій органів виконавчої влади у судах», І. О. Грибка «Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку», Р. О. Кукурудза «Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики» (2010 р.), С. М. Брайченка «Оскарження в адміністративному судочинстві заходів адміністративного примусу, які застосовуються міліцією», О. С. Духневича «Провадження щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування» (2012 р.).

Другу групу досліджень становлять дослідження, в яких розкривалося виникнення та становлення нотаріальної діяльності проводилося в дисертаційних роботах як сучасних вітчизняних авторів В.В. Ба-

ранкової (тема дисертації «Проблеми нотаріальної форми охорони і захисту прав», 1997 р.), Г.Ю. Гулевської (тема «Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні», 2004 р.), С.Я. Фурси (тема «Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні», 2003 р.), Є.І. Фурси (тема «Спадкові правовідносини у нотаріальній та судовій практиці», 2004 р.), К.І. Федорової (тема «Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні», 2008 р.), Л.Е. Ясінської (тема «Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект)», 2005 р.), В.М. Черниша (тема дисертації «Цивільно-правові засади розвитку нотаріату в Україні», 2003 р.), Ільїна Ю.П. «Правові засади оскарження дій нотаріусів у цивільному процесі» (2014 р.).

Третю групу становлять наукові дослідження, які присвячені організації нотаріату в зарубіжних країнах, характеристиці нотаріату латинського та англосаксонського типу.

Водночас аналіз наукових публікацій, монографічних досліджень, практичних рекомендацій, а також результатів діяльності оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні свідчить, що комплексного наукового підходу щодо зазначеної проблеми досі не вироблено, а особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності нотаріусів з надання послуг в Україні потребують окремого дослідження.

Література

1. Осадчий А. Ю. Організаційно-правове забезпечення оскарження громадянами незаконних дій органів виконавчої влади у судах : Автореф. дис ... канд. юрид. наук. Одеса : Б.в., 2004 . 19 с.
2. Грибок І.О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку: Автореф. дис ... канд. юрид. наук. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, К., 2006. 19 с.
3. Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київський національний ун-т внутрішніх справ. К., 2006. 32 с.
4. Константи́й О. Окремі питання оскарження правових актів у порядку адміністра-

тивного судочинства. *Право України*. К. : Мінобл України. 2008. № 11. С. 27–34.

5. Острах М. Б. Проведення з надання послуг Україні. Автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.07. Міжн. університет бізнесу і права . Херсон, 2013. 20 с.

6. Іващенко О.Ю. Оскарження послугу Великій Британії та Україні (порівняльно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2012. 20 с.

7. Духневич О.С. Проведення щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2012. 20 с.

8. Баранкова В. В. Проблемы нотариальной формы охраны и защиты прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 1997. 185 с.

9. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 216 с.

10. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03. К., 2003. 429 с.

11. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2008. 20 с.

12. Ясінська Л. Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Л., 2005. 210 с.

13. Ільїна Ю.П. Правові засади оскарження дій нотаріусів у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса., 2014. 238 с.

14. Асаулюк А. Короткий коментар до Закону Словачії «Про нотаріусів та нотаріальну діяльність» . *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2006. – № 2. С. 75–92.

15. Бондарєва М. В. Особливості організації нотаріату за законодавством Сполучених Штатів Америки. *Право України*. 2006. № 7. С. 131–134.

16. Легеза Є. О. Адміністративні процедури у сфері нерухомого майна: держав-

на реєстрація речових прав та особливості реалізації через електронні торги: монографія. / Є. О. Легеза. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 246 с.

17. Leheza Ye., Odyntsova I., Dmytrenko N. Teoría y regulación legal del apoyo informativo de los procedimientos administrativos en Ucrania. Ratio Juris Unaula. 2021. Vol. 16, no. 32, pp. 291-306. DOI: <https://doi.org/10.24142/raju.v16n32a12.9>.

18. Гамаль І.А. Сучасний стан розвитку системи нотаріату в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2008. № 2. С. 411–418.

19. Leheza Ye., Len V., Shkuta O., Titarenko O., Cherniak N. Foreign experience and international legal standards of applying artificial intelligence in criminal proceedings. Revista de la universidad del zulia. 2022. Vol. 13, no. 36, 276-287. DOI: <https://doi.org/10.46925/rdluz.36.18.8>.

20. Бондарєва М. Особливості організації нотаріату в країнах-учасницях СНД. *Право України*. 2006. № 9. С. 143-146.

21. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 185 с.

22. Радзівська Л. К. Нотаріат в Україні : навч. посіб. 2-ге вид., стер. К. : Юрінком Інтер, 2000.– 528 с.

23. Зілковська К. Л. Судовий порядок оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні : дис. ... 12.00.03 . О., 2013. 181 с.

24. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.

25. Хімченко С. В. Відповідальність нотаріуса у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2013. 19 с.

26. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2003. 33 с.

SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF APPEALS AGAINST DECISIONS, ACTIONS OR INSECURITY OF NOTARIES IN PROVISION OF SERVICES (HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS)

The scientific article is devoted to highlighting the genesis of the development of appealing decisions, actions or inaction of notaries in providing services in Ukraine. It is proposed to allocate groups of scientific research that are devoted to the development of appealing decisions, actions or inaction of notaries.

The first group consists of studies that study the procedure for considering and resolving certain categories of administrative claims by administrative courts and directions for its improvement. In particular, it is worth mentioning the monographic studies, I. Hrybok "Appealing decisions of executive bodies in administrative procedure" (2006); O. Kuzmenko "Administrative process in the paradigm of law" (2006); O. Konstanyi "Certain issues of appealing legal acts in administrative proceedings" (2008); O. Dukhnevycha "Procedures on appealing in court decisions, actions or inaction of executive bodies and local self-government bodies" (2012); E. Legeza. «Theory of public services: administrative and legal component» (2016), etc. The second group of studies consists of studies that revealed the emergence and formation of notarial activity, carried out in dissertations by both modern domestic authors V.M. Chernysh (thesis topic «Civil-legal principles of the development of notarial services in Ukraine», 2003), Ilyin Yu.P. «Legal principles of appealing the actions of notaries in civil proceedings» (2014) and foreign scientists. The third group consists of scientific studies devoted to the organization of notarial services in foreign countries, the characteristics of notarial services of the Latin and Anglo-Saxon types.

At the same time, the analysis of scientific publications, monographic studies, practical recommendations, as well as the results of the activities of appealing decisions, actions or inaction of notaries in providing services in Ukraine shows that a comprehensive scientific approach to this problem has not yet been developed, and the features of appealing decisions, actions or inaction of notaries in providing services in Ukraine require a separate study.

Keywords: *administrative procedure, state registration of real rights to real property, appeal, decision, actions, inaction, notary, scientific development, genesis, real estate, registration. service, public service.*